

AKTUELIZACIJA GEOGRAFSKIH SADRŽAJA U NASTAVNOM PROCESU GEOGRAFIJE

Haris Jahić, Emir Kustura i Amil Mehić

Univerzitet u Sarajevu, Prirodno-matematički fakultet, Odsjek za geografiju,
Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

haris-jahic@hotmail.com

eky_kobe@hotmail.com

amilmehic@hotmail.com

S obzirom da je geografija definisana kao integralna i multidisciplinarna nauka, jer objedinjava prirodnu i društvenu dimenziju svijeta, oslanjajući se djelimično na spoznaje drugih nauka, pozvana je da se bavi recentnim pojavama i procesima geografske zbilje. Pri inkorporiranju geografskog aktualizma u nastavni proces geografije, neizostavna je njena korelacija sa osnovnim metodičko-didaktičkim sastavnicama. U tom smislu se načelo geografskog aktualizma može izdvojiti kao zasebno nastavno načelo, mada se u praksi češće prožima kroz druga nastavna načela. Pri tome se, u skladu sa tematikom datog aktualizma, koristi najprihvatljivijim oblikom nastavnog rada, nastavnom metodom i sredstvom.

Ključne riječi: geografija, geografski sadržaj, aktuelnost, nastavna načela, nastavni oblici,

ACTUALIZATION OF GEOGRAPHIC CONTENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF GEOGRAPHY

Haris Jahić, Emir Kustura i Amil Mehić

University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of Geography,
Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

haris-jahic@hotmail.com

eky_kobe@hotmail.com

amilmehic@hotmail.com

Since geography is defined as an integrated and multi-disciplinary science because it integrates natural and social dimension of the world, partially on the knowledge of other sciences was invited to address the recent phenomena and processes of geographic reality. When incorporating geographic actualism in geography teaching process, it is indispensable its correlation with the basic methodological and didactic elements. In this regard, the principle of geographical actualism be extracted as a separate teaching principle, but in practice often permeates through other teaching principles. In doing so, in accordance with the theme of given actualism, uses the most acceptable form of teaching, teaching methods and resources.

Key words: geography, geographical content, actuality, teaching principles, teaching forms, teaching methods, teaching aids, geodisasters, teaching process.

UVOD

INTRODUCTION

Spomen riječi geografija u današnjem društvu izaziva različite reakcije i mišljenja. To je sasvim razumljivo jer kompleksnost geografije ne podrazumijeva jednako razumijevanje njene biti od strane šire javnosti kao što je razumijevaju pripadnici njene struke. Upravo ovakve razlike uvjetovane su neusklađenošću pri njenom definiranju, pa tako postoji mnoštvo različitih mišljenja kada je u pitanju sama definicija geografije. Ipak, najprihvatljivija je ona koja na najbolji način rasvjetljava njenu kompleksnost i multidisciplinarnost, a kaže da geografija kao integrativna nauka spaja prirodnu i društvenu dimenziju svijeta u proučavanju ljudi, mjesta i okoliša, a pri tome se fokusira na Zemljinu površinu i procese koji je oblikuju ne zanemarujući odnose između čovjeka i okoliša.

Iz navedene definicije proizilazi da bi geografija, kao ni jedna druga nauka, trebala u svom proučavanju objašnjavati aktualne događaje iz prirodne i društvene sfere svijeta kako joj nalaže njena definicija. Uspješna realizacija takve zamisli podrazumijeva njenu korelaciju sa drugim srodnim naukama i naučnim disciplinama kao što su: geologija, kartografija, klimatologija, hidrografija, demografija, ekonomija, sociologija itd. Uz pomoć ovih disciplina, geografiji je olakšano objašnjavanje pojedinih aktuelnosti poput zemljotresa i vulkanskih erupcija (geologija) ili etničkih i religijskih sukoba (demogeografija).

U objašnjavanju ovakvih aktuelnih zbivanja, geografija se osim horološke (prostranstvene) komponente koristi i hronološkom (temporalnom) kategorijom što opet implicira na njenu povezanost sa historijom. Pri ovome treba naglasiti da se geografija bavi i horologijom (prostranstvenim aktuelizmom) pa je stoga možemo osloviti recentnom historijom.

Ovim radom se želi ukazati na imperativ inkorporiranja geografskog aktuelizma u nastavni proces geografije, a krajnji produkt takvog postupka je uravnoteženo i povezano odgojno-obrazovno djelovanje, jer je primarni cilj svakog naučnog procesa odgojno-obrazovni aspekt. Rad je metodološki koncipiran na način uvažavanja osnovnih metodičko-didaktičkih sastavnica od kojih su najznačajnije: načela nastavnog procesa, oblika i metoda nastavnog rada i nastavnih sredstava.

NAČELA NASTAVE GEOGRAFIJE I GEOGRAFSKI AKTUELIZAM PRINCIPLES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF GEOGRAPHY AND GEOGRAPHICAL ACTUALISM

Iz prakse je poznato da se nastavni proces geografije zasniva na opće poznatim geografskim načelima (principima). „Nastavna načela ili principi *principes lat. polazišta, prvi korak, nepisani zakon* kojih se nastavnici i drugi subjekti nastavnog procesa moraju držati pri planiranju, organizaciji i izvođenju nastavnog procesa u svrhu što kvalitetnije nastave.“ (Matas, 1998). Načelima objašnjavamo: početak, osnovne misli, prvobitnost, dosljednost, principijelnost i sl. u nastavnom procesu. Kao najvažnija nastavna načela u nastavi geografije izdvajaju se: načelo korelacije, načelo sistematičnosti i postupnosti, načelo od bližeg ka daljem, načelo od konkretnog ka apstraktnom, te načelo od poznatog ka nepoznatom...

Osim navedenih načela koja se koriste u nastavi geografije, treba ubrojiti još i načelo geografskog aktuelizama koje se odnosi na: sadašnje, današnje, savremeno, stvarno, istinito, činjenično stanje. Načelo geografskog aktuelizma u nastavnom procesu moglo bi se izdvojiti kao zasebno načelo pomoću kojeg se interpretiraju aktuelne pojave, procesi, veze i odnosi iz

svakodnevne geografske stvarnosti. Međutim, mnogo češće se navedeno načelo prožima kroz primjenu drugih nastavnih načela. Tako npr., upotrebom načela kauzalnosti objašnjava-mo recentnost političkih i demogeografskih problema Bliskog istoka, uzrokovanih složenosti etničke strukture tamošnjeg stanovništva i posljedicama kolonizacije, pri čemu se pojavom određenih skupina objašnjava geografski aktuelizam tamošnjeg stanja.

Učestalost geografskih aktuelnosti, a koje su bazirane na sadržaju Nastavnog plana i programa geografije na svim nivoima odgoja i obrazovanja, omogućava znatno veću upotrebu datog nastavnog načela u nastavnom procesu geografije pri čemu je neophodna adekvatna informisanost nastavnika, kojom ćemo probuditi učeničku zainteresiranost za dio nastavnog procesa iz geografije. Geografski aktuelizam u nastavnom načelu se inkorporira na mjesto, koje čini prijelaz od općepoznatih prema interesantnim geografskim poglavljima, a u našem slučaju može biti primijenjen u uvodnom dijelu nastavnog sata ili u njegovom glavnom dijelu, kada zato postoje razlozi. Ukoliko nastavna jedinica se odnosi na aktuelnu geografsku tematiku na primjer unutrašnje sile i pokreti, a desila se eksplozija vulkana ili zemljotres na nekom dijelu zemljine površine, tada će ovi događaji biti predmet ne samo pominjanja, već detaljnog objašnjavanja nastanka i njihovih posljedica.

OBLICI I METODE NASTAVNOG RADA I GEOGRAFSKI AKTUELIZAM FORMS AND METHODS OF TEACHING WORK AND GEOGRAPHICAL ACTUALISM

Jedna od najvažnijih sastavnica pri planiranju i organizaciji nastavnog sata geografije su oblici nastavnog rada. Ako se pođe od premise da se pod oblicima nastavnog rada podrazumjeva način aktivnosti nastavnika i učenika, a zavisno od organiziranosti oblici nastavnog rada razvrstavaju se na: frontalni rad, grupni rad, rad u parovima i individualni rad“ (Osmić & Tomić, 2008), onda svaki od navedenih oblika nastavnog rada omogućava primjenu geografskog aktuelizma na sebi svojstven način.

Za geografski aktuelizam najprimjereniji je frontalni oblik nastavnog rada, gdje nastavnik istovremeno radi sa svim učenicima. U artikulaciji nastavnog sata, nastavnik izabira vrijeme kada skreće pažnju učenicima na aktuelna dešavanja u svijetu, a tiču se geografske tematike o čemu su učenici putem medija već upoznati. Ukoliko geografski događaji ne pripadaju nastavnoj jedinici dotičnog dana, nastavnik geografije je dužan da zajedno sa učenicima povede razgovor o uzrocima i posljedicama aktuelnih dešavanja. Ukoliko aktuelni geografski događaji nisu obrađeni ili ne pripadaju tom nivou uzrasta nastavnik geografije ih objašnjava uz napomenu da oni pripadaju oblasti geografije i da će biti tretirani u narednim fazama nastavnog procesa geografije. Geografski aktuelizam koji se desio, bez obzira da li tretira prirodno-geografske ili društveno-geografske procese i pojave, mora biti dio nastavnog procesa na nastavnom satu geografije, bez obzira da li je iz nastavne teme i nastavne jedinice predviđene za taj dan.

Geografski aktuelizam je poželjno povezivati sa kompatibilnom nastavnom temom i nastavnom jedinicom, bilo da je riječ o obradi novog nastavnog gradiva ili u procesu ponavljanju. Idealno je ako su aktuelni geografski sadržaji inkorporirani u novu nastavnu temu i nastavnu jedinicu, predviđeni nastavnim planom i programom. Tad se iste saopćavaju u uvodnom dijelu nastavnog sata i čine konekciju prema glavnom dijelu nastavnog sata u kojem se obrađuje predviđena nastavna jedinica. Ne treba zaboraviti dužnosti nastavnika geografije koje se odnose na pravilno educiranje učenika o geografskim događajima, kako bi

isti bili pravilno shvaćeni i interpretirani. Prema tome, aktuelni geografski sadržaji mogu biti istaknuti u bilo kojem dijelu artikularnog nastavnog sata.

Vrlo često se oblici nastavnog rada zamjenjuju sa nastavnim metodama. Oblici nastavnog rada predstavljaju širi organizaciono-radni okvir od nastavnih metoda, jer se u jednom obliku nastavnog rada mogu primjenjivati različite metode, odnosno više njih. „Nastavni metod je način istraživanja, način izlaganja, odnosno način rada u nastavi. Nastavne metode podrazumjevaju način upravljanja radom učenika u nastavnom procesu, koji omogućava sticanje znanja i vještina te njihovu primjenu u praksi, a isto tako doprinosi razvijanju njihovih saznanjnih sposobnosti i interesovanja, formiranja pogleda na svijet i pripremanje za život“ (Matas,1998).

Prema V. Poljaku (1975) postoje: metod demonstracije, metod razgovora, usmenog izlaganja, ilustrativnih radova, čitanja i rada na tekstu. Koji će se oblik i metoda primijeniti zavisi u prevashodno od obavještenosti učenika o istom događaju. Prilikom obrade geografskih aktuelnosti, najprihvatljivije su verbale nastavne metode i to prije svega metoda razgovora, koja se zasniva na pitanjima i odgovorima, odnosno razgovoru između nastavnika i učenika što predstavlja njenu osnovnu karakteristiku. Razgovor omogućava nastavniku da potakne misaone aktivnosti učenika, a istovremeno na osnovu njihovih odgovora da provjerava ishod postavljenih pitanja i opravdanost svojih postupaka u nastavi. Ovakav oblik nastavnog rada je idealan na temu geografskih aktuelnosti.

NASTAVNA SREDSTVA I GEOGRAFSKI AKTUELIZAM EDUCATIONAL INSTRUMENTALITY AND GEOGRAPHICAL ACTUALISM

Za objašnjavanje recentnih geografskih događaja svaki nastavnik se mora dodatno geografski educirati da bi vlastita gledišta supstituirao sa geografskom istinom. Pri tome važnu ulogu imaju dostupna nastavna sredstva i vještine nastavnika pri radu sa istim, jer njihovu kvalitetnu ulogu u nastavi pokazuju i krajnji rezultati nastave. Nastavna sredstva su didaktički oblikovani, objektivno dani predmeti, proizvodi ljudskog rada koji u nastavi služe kao izvori spoznavanja, odnosno učenja. „Zato se nastavna sredstva često nazivaju i izvorima znanja“ (Matas M.,1998).

Da bi bilo moguće na ispravan način primijeniti određena nastavna sredstva neophodna je priprema nastavnika. Sveobuhvatnija i temeljita priprema odnosi se na događaje, koji nisu do tada bili u nastavnom procesu, kao nastavna tema ili nastavna jedinica. U tom kontekstu važna je primjena novih naučnih spoznaja u nastavi geografije, noveliranje i izrada novih statističkih pokazatelja, i upotreba multimedijalnih sadržaja jer je nauka u svim segmentima, pa tako i u inovaciji tehničkih-nastavnih sredstava, otišla relativno daleko.

Svaki aktuelan događaj geografskog karaktera moguće je na adekvatan način predočiti, a neke i simulirati određenim nastavnim sredstvom. Ako su događaji regionalnogeografski, obavezno ih je dovesti u geografski položaj prema geografskoj karti, koja je gotovo u svakoj situaciji primjenljiva, jer svaki aktuelan događaj ima svoju horološku (prostranstvenu) komponentu.

PODJELA GEOGRAFSKIH AKTUELNOSTI DIVISION OF GEOGRAPHICAL ACTUALISM

Geografske aktuelnosti, koje je moguće inkorporirati u nastavni proces geografije, mogu biti različitog karaktera. Jedan od načina njihove diferencijacije podrazumijeva uvažavanje uzroka njihove geneze. U tom kontekstu postoje tri osnovne skupine geografskih aktuelnosti, a to su: endogene, egzogene i antropogene geografske aktuelnosti. Sve one mogu imati globalni karakter pa se nerijetko nazivaju geokatastrofama.

Endogene i egzogene aktuelnosti ubrajamo u prirodne ili fizičkogeografske aktuelnosti. Na Zemlji djeluju različite vanjske i unutarnje sile koje izazivaju promjenu stanja u reljefu, pa time i preobražaj pejzažnog diverziteta. Djelovanje endogenih i egzogenih sila je nikada nije ni prestajao od vremena nastanka Zemlje. Oni imaju svoju dinamiku i nekada djeluju intenzivnije, a posljedice koje izazivaju mogu biti katastrofične. Ovakve pojave i procesi, koje izazivaju katastrofalne posljedice, pripadaju litosfernim geografskim hazardima.

U najpoznatije ubrajaju se razorni zemljotresi i vulkani. Oni su najčešće kompatibilni. Tako prateće pojave svih vulkana na Zemlji su zemljotresi. Svi su oni razorni i nanose nesagledive štete po stanovništvo i njihova materijalna dobra.

U nastavnom procesu o istoj tematici bilo da je redovna po nastavnom planu i programu ili je aktuelna se radi ilustracije upoređuju sa onim koji su se ranije desili. Kao dobar primjer ovakve vrste geografskih aktuelnosti mogu se navesti najpoznatija slijedeća zapažanja:

- zemljotres u kineskom gradu Gansuu, 1920. godine, 200.000 poginulih;
- cunami u Indoneziji, 2004. godine, 275.000 poginulih;
- vulkan Tambora u Indoneziji, 1815. godine, 92.000 poginulih.

Sl. 1. Posljedice cunamija na Indoneziji 2004. god.

Fig. 1. The consequences of the tsunami in Indonesia 2004.

Izvor: <http://www.jutamji.hr>

Vanjske sile izazivaju procese koji se manifestiraju uglavnom na površini Zemlje u vidu vremenskih i okeanografskih nepogoda, poplava, padavinskih procesa, lavina i usova i eolskih nepogoda. Neke od najzapaženijih su:

- poplava u Kini, 1887. godine, oko 1.000.000 poginulih;

- ciklon u Pakistanu, 1970. godine, 300.000 poginulih;
- lavina u Peruu, 1970. godine, 20.000 poginulih.

Posebnu skupinu geografskih aktuelnosti sačinjavaju nepogode uzrokovane ljudskim djelovanjem. Čovjek svojim aktivnostima može dovesti do pojave požara, emisija štetnih polutanata, različitih političkih sukoba i masakara. Od primjera treba izdvojiti njih nekoliko:

- požar u Chicagu, 1871. godine, oko 300 poginulih;
- smog u Londonu, 1952. godine, 4.000 umrlih od posljedica;
- agresija na Bosnu i Hercegovinu, 1991 -1995. godine, više od 200.000 poginulih i preko jedan milion raseljenih.

Ovakva podjela geografskih aktuelnosti opravdana je samim konceptom Nastavnog plana i programa geografije za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, s obzirom da geografsko proučavanje, podrazumijeva analizu fizičkogeografskih i društvenogeografskih faktora.

ZAKLJUČAK CONCLUSION

Geografski aktuelizam u nastavnom procesu geografije osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja provodi se radi kvalitetnijeg transfera znanja, pri čemu je najvažnije da sadržaji ne izlaze iz okvira odgojno-obrazovnog karaktera. Iako su brojne prednosti primjene aktuelnih geografskih sadržaja, ipak se u praksi nedovoljno koriste, a ključni razlog za takvo stanje jeste niska stručnost nastavnika geografije odnosno nedovoljna želja za proširivanjem vlastitih znanja.

Kada su u pitanju oblici nastavnog rada, za interpretaciju geografskog aktuelizma najprihvatljiviji je frontalni oblik nastavnog rada, jer omogućava nastavniku istovremenu komunikaciju sa svim učenicima. Međutim da bi se frontalni oblik mogao primjeniti, postavljaju se brojni zahtjevi, koji prije svega pretpostavljaju solidnu opću naobrazbu nastavnika, sposobnost jezičkog izražavanja i samostalnog i timskog rada, te visoku društvenu kompetenciju. Oblike nastavnog rada striktno treba razlikovati od nastavnih metoda jer oblici nastavnog rada predstavljaju širi organizaciono-radni okvir od nastavnih metoda. Geografske aktuelnosti se na najučinkovitiji način prenose usmeno tj. verbalnom nastavnom metodom (objašnjavanje i pripovijedanje).

Svaki geografski događaj ima svoju prostornu dimenziju, koja omogućava njegovu prezentaciju pomoću određenog nastavnog sredstva. U tom smislu je geografska karta najprikladnija kao tradicionalno nastavno sredstvo, dok savremeno školstvo teži primjeni modernije tehnologije (videoprojektor, nastavni film, GIS, ...).

Geografske aktuelnosti najčešće se odnose na geografske nepogode, odnosno geokatastrofe pa ih prema tome dijelimo na tri osnovne skupine: endogene, egzogene i antropogene. Ovakva podjela je zasnovana prema njihovom izazivaču/uzročniku koji može biti prirodnog ili ljudskog karaktera. Na ovaj način moguće je govoriti o zemljotresima, vulkanima, ciklonima, poplavama, požarima, etničkim ili religijskim sukobima i slično. Ovakva dešavanja izazivaju veću radoznalost i interesovanje kod učenika, pa bi ih sve češće trebalo koristiti u nastavnom procesu radi kvalitetnijeg transfera znanja.

Literatura References

- Brazda, M.,: „Elementarne“ ili „prirodne“ nepogode nedorečenost u geografskim udžbenicima, Geografski horizonti, br. 2/2008, Zagreb 2010. god.
- Bujan A.,: Prilagodba proučavanja modalitetima učenja, Geografski horizonti, br.1/2010, Zagreb 2010. god.
- Greblički, I.,: Međukulturalni dijalog u nastavi geografije, Geografski horizonti, br.1/2011, Zagreb 2011 god.
- Lugomer, K.,: Predmetna identifikacija geografije u gimnazijskim udžbenicima, Geografski horizont, br. 1/2013, Zagreb 2013 god.
- Matas, M.,: Metodika nastave geografije, Drugo izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1998. god.
- Moor, W.G., A Dictionary of Geography, Penguin Reference Book 1986, London, 1964. god.
- Osmić, I, Tomić, R.,: Didaktika, Drugo, pređeno izdanje, Srebrenik, 2008. god
- Poljak, V.,: Didaktika, Školska knjiga, 1984. god.
- Rudić, V.,: Metodika nastave geografije, Geografski fakultet , Beograd, 1999. god.

SUMMARY

ACTUALIZATION OF GEOGRAPHIC CONTENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF GEOGRAPHY

Haris Jahić, Kustura Emir i Mehić Amil

University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of Geography,
Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

The paper also points to the importance of applying geographic actualism in teaching geography nine-year elementary and secondary education to improve the transfer of knowledge where it is important that the contents do not exceed the boundaries of educational character. Although there are many advantages of using the current geography, though in practice they do not use, and a key reason for that is low level of professionalism of teachers of geography or lack of desire to expand their knowledge.

When it comes to form of educational work, the interpretation of geographic actualism, most acceptable is the frontal form of teaching because it allows the teacher simultaneous communication with all students. However for the frontal form to be applied, poses a number of requirements which primarily assume a solid general education for teacher, the ability of linguistic expression, the ability of independent and team work, as well as high social competence. Forms of teachers work should be strictly distinguished from the teaching methods as form of teachers work are spreading wider organizational framework od teaching methods. Geographic actualities are most effectively transmitted orally that is verbal teaching method (explanation and storytelling).

Each geographically event has a spatial dimension that allows its presentation using specific teaching resources. In this sense, the most appropriate is a geographical map, as a traditional teaching resource, while the modern education tends to applying modern technology (video projector, instructional movie, GIS, ...).

Geographic *actualism* most often related to geographical disasters, or geocatastrophes, and therefore we divide them into three basic groups: endogenous, exogenous and anthropogenic. This division is based according to their challenger/causer, which may be

natural or human character. In this way it is possible to talk about earthquakes, volcanoes, cyclones, floods, fires, ethnic or religious conflicts and the like. Such events provoke more curiosity and interest among students, so that's why more and more often be used in the teaching process to improve the transfer of knowledge.

Authors

Haris Jahić, master of geographical sciences, senior assistant at the Faculty of Science, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. Performs exercises, among other things, from Tourism and environmental protection and Methods of teaching geography. Currently performs doctoral studies at the Faculty of Science in Sarajevo, in the field of Tourism.

Kustura Emir

Bachelor of geographical sciences, currently performs master studies at Faculty of Science, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Department of Geography (education department), in the field of Regional Geography.

Mehić Amil

Bachelor of geographical sciences, currently performs master studies at Faculty of Science, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Department of Geography (education department), in the field of Regional Geography.